

علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره بیست و دوم، شماره یازده، بهمن ماه ۹۹

بررسی میزان تأثیر آموزش شهروندی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مهارت زیست‌محیطی و مهارت اجتماعی

شیما محمدزاده^۱

محبوبه سلیمان پورعمران^{۲*}

m.pouromran@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۱/۹

تاریخ دریافت: ۹۷/۱/۱۵

چکیده

زمینه و هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان تأثیر آموزش شهروندی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مهارت اجتماعی و مهارت زیست‌محیطی کارکنان شهرداری بجنورد انجام گرفت.

روش بررسی: تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش نیمه تجربی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری، شامل کلیه کارکنان شهرداری بجنورد به تعداد ۸۱۰ نفر هست که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده تعداد ۶۰ نفر از کارکنان انتخاب و به دو گروه ۳۰ نفری آزمایش و گواه تقسیم شدند. سپس از هر دو گروه پیش‌آزمون گرفته شد و پس از برگزاری ۱۲ جلسه آموزش‌های شهروندی برای گروه آزمایش، از هر دو گروه پس‌آزمون گرفته شد. برای گردآوری داده‌های مربوط به پیش‌آزمون و پس‌آزمون، از پرسشنامه‌های مهارت اجتماعی ماتسون (۱۹۸۳)، رفتار زیست‌محیطی امامقلی (۱۳۹۰) و صفات پنج‌گانه شخصیتی NEO (۱۹۸۵) خرده مقیاس مسئولیت‌پذیری استفاده شد. روایی پرسشنامه‌ها از نوع صوری و محتوایی بوده که مورد تأیید اساتید و خبرگان قرار گرفت. پایایی پرسشنامه مهارت اجتماعی ماتسون ۰/۸۵۹، پرسشنامه رفتار زیست‌محیطی امامقلی ۰/۸۹۹ و پرسشنامه صفات پنج‌گانه شخصیتی NEO خرده مقیاس مسئولیت‌پذیری ۰/۸۲۱ است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از آمار توصیفی (جدول توزیع فراوانی، میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (بررسی نرمال بودن داده‌ها از طریق کولموگروف اسمیرنوف، آزمون تحلیل کوواریانس و آزمون T) و نرم‌افزار SPSS 22 و PLS 3 استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج تحلیل عاملی نشان داد آموزش شهروندی به میزان ۲۵٪ بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، ۳۹٪ بر مهارت‌های اجتماعی و ۷۹٪ بر مهارت‌های زیست‌محیطی تأثیر دارد. بنابراین می‌توان گفت آموزش‌های شهروندی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مهارت اجتماعی و مهارت زیست‌محیطی کارکنان شهرداری، تأثیر معناداری نداشته است.

۱- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران.

۲- استادیار گروه علوم تربیتی، واحد بجنورد، دانشگاه آزاد اسلامی، بجنورد، ایران. * (مسئول مکاتبات)

بحث و نتیجه گیری: با توجه به نتایج تحلیل عاملی در مرحله پس‌آزمون بر روی گروه آزمایش، آموزش شهروندی بیشترین تأثیر را بر روی مسئولیت‌پذیری داشته است. بنابراین هرچه آموزش شهروندی افزایش یابد مسئولیت‌پذیری کارکنان نسبت به دو مؤلفه (مهارت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی) بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرد و ارتقا می‌یابد.

واژه‌های کلیدی: آموزش شهروندی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مهارت زیست‌محیطی، مهارت اجتماعی.

Investigate the influence of citizenship education on social responsibility, social skills and environmental skills of Bojnord municipal employees

Shima Mohammadzade¹

Mahboubeh Soleimanpouromran^{2*}

m.pouromran@gmail.com

Admission Date: January 29, 2019

Date Received: February 3, 2020

Abstract

Background and Objective: The present study was carried out in order to investigate the influence of citizenship education on social responsibility, social skills and environmental skills of Bojnord municipal employees.

Method: This study is practical quasi-experimental pre-test post-test type with a control group. The statistical population includes all the 810 municipal employees of Bojnord, from which 60 employees were chosen using simple random sampling. The chosen employees were divided into two 30-member groups. One group was control and the other was considered the test group. The pre-test was administered for both groups. After holding 12 sessions of citizenship education for the test group, the post-test was administered for both groups. Matsun social skills questionnaires (1983), Emam Goli environmental behavior (2012), Five NEO personality traits of responsibility subscale (1985) were used for data collection. The validity of questionnaires was of face and content validity, which was approved by professors. The validity of Matsun social skills questionnaires (1983), Emam Goli environmental behavior (2012), Five NEO personality traits of responsibility subscale (1985) was 0.859, 0.899, and 0.821, respectively. Descriptive statistics (frequency distribution table, mean, standard deviation), inferential statistics (the investigation of data normality via Kolmogrov-Smirnov, covariance analysis, t-test), SPSS 22 and PLS 3 were used for data analysis.

Findings: Factor analysis results revealed that citizenship education influences social responsibility, social skills and environmental skills 25%, 39% and 79%, respectively. Hence, it can be claimed that citizenship education has had a positive meaningful influence on social responsibility, social skills and environmental skills of Bojnord municipal employees.

Discussion and Conclusion: According to the results of factor analysis in the post-test phase on the experimental group, citizenship education had the greatest impact on responsibility. Therefore, as citizenship education increases, employees' responsibility for the two components (social and environmental skills) is more affected and improved.

Keywords: citizenship education, social responsibility, social skills, environmental skills.

1- M.A Department of Educational Management, Bojnourd Branch, Islamic Azad University, Bojnourd, Iran.

2- Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Bojnourd branch, Islamic Azad University, Bojnourd, Iran. * (Corresponding Author)

مقدمه

ایران در رعایت شاخص‌های پایداری محیط‌زیست، توسعه پایدار و کیفیت زندگی همواره رتبه‌های پایین جدول‌های جهانی را به خود اختصاص داده است؛ در جدول شاخص‌های پایداری محیط‌زیست در سال ۲۰۰۵ رتبه ۱۳۲ در میان ۱۴۶ کشور بوده است. کاهش سطح جنگل‌ها طی ۳ دهه از ۲۱ میلیون هکتار به ۱۴ میلیون هکتار، تقلیل متوسط سرانه‌ی آب قابل‌تجدید از ۷۰۰۰ مترمکعب در سال ۱۳۴۰، به ۲۱۰۰ مترمکعب در سال ۱۳۷۶ و پیش‌بینی آن در حد ۱۳۰۰ مترمکعب تا سال ۱۶۰۰ و ورود ایران به مرحله‌ی تنش آبی، خسارات ناشی از آلودگی هوا بالغ بر ۸ میلیارد دلار می‌رسد. فرسایش خاک ۲ میلیارد تنی سالانه که سه برابر متوسط آسیاست و معادل تخریب یک میلیون هکتار زمین کشاورزی است، رتبه‌ی ۱۳ تولید گازهای گلخانه‌ای در بین کشورهای جهان، علاوه بر این، محیط‌زیست شهری نیز وضعیت مطلوبی ندارد. آلودگی ناشی از پساب‌ها و فاضلاب صنعتی کارخانه‌ها شامل فلزات سنگین مانند جیوه، آرسنیک، سرب و روی طی زنجیره‌های غذایی انباشته می‌شود و جان بسیاری از موجودات زنده و نیز انسان را تهدید می‌کند. (۱) تحقق توسعه پایدار بدون توجه به مسایل زیست محیطی غیرممکن می‌باشد و این مهم جز از طریق آموزش و فرهنگ سازی و تغییر در نگرش و رفتار شهروندان مردمان یک کشور تحقق نخواهد یافت (۲) این در حالی است که توجه خاص به حفاظت از محیط زیست و جلوگیری از تخریب و آلودگی آن، یکی از ویژگی‌های توسعه پایدار و از وظایف شهروندان است. هم در آموزه‌های فرهنگی و هم در قانون اساسی کشور، حفاظت از محیط زیست به عنوان حمایت از بستر حیات اجتماعی و رشد و تکامل جامعه، یک وظیفه عمومی تلقی می‌گردد و در ایران این وظیفه جدی تر و پراهمیت تر به نظر می‌رسد. بنابراین شناخت اصول زیست محیطی و پرهیز از تخریب آن از بارزترین تکالیف شهروندی به شمار می‌آید (۳). یونسکو از سواد زیست محیطی به عنوان حیاتی‌ترین نوع سواد یاد می‌کند که در وسیع‌ترین معنای خود، رشد آگاهی، کسب دیدگاه‌های جدید، ارزش‌ها، نگرش‌ها، مهارت‌ها و رفتار در قالب فرایندهای رسمی و غیررسمی برای

دستیابی به یک محیط‌زیست پایدار اعلام نموده‌اند (۴). اهمیت آموزش شهروندی ۱ طرحی برای ساختن جامعه و تربیت شهروندانی مسوول و آگاه است تا دانش و مهارت ایفای نقش مؤثر در جامعه محلی، ملی و حتی جهانی را به شهروندان بیاموزند تا آن‌ها ضمن اطلاع از حقوق متقابل خود و جامعه، شهروندانی مسئولیت‌پذیر و متفکر باشند. آموزش شهروندی، ضامن بقا و تداوم حیات اجتماعی و میزان توسعه هر کشوری است (۵). به عقیده آلن و همکاران (۲۰۰۴) مهارت‌های اجتماعی رفتارهای خاصی هستند که فرد را قادر می‌سازد با دیگران رابطه مؤثر داشته باشد و از عکس‌العمل‌های نامعقول اجتماعی خودداری کند (۶). مسئولیت اجتماعی را پیروی از قوانین اجتماعی و برآوردن انتظاراتی که جامعه از فرد دارد، تعریف کرده‌اند (۷) رشد و تکامل فرد و جامعه انسانی و همچنین حفاظت از طبیعت در گرو مسئولیت‌پذیری است. بدین صورت که از طریق مسئولیت‌پذیری، رابطه انسان با خود، هموعان و طبیعت متعادل می‌گردد (۸) مسئولیت اجتماعی مبنای داوطلبانه داشته و در حوزه مسایلی مانند حقوق مشتریان، ملاحظات زیست محیطی، مدیریت مصرف انرژی و صرفه‌جویی، رعایت اصول حقوق بشر را دربرمی‌گیرد. (۹). نجار نهبانندی و همکاران (۱۳۹۴) (۱۰)، زمانی مقدم و سعیدی (۱۳۹۲) (۱۱) و مؤمنی (۱۳۹۴) (۱۲) دریافتند آموزش محیط‌زیست در دانش، نگرش و مهارت زیست محیطی روستاییان تاثیرگذار بوده است. نیازی و جعفرپور (۱۳۹۴) (۱۳)، کرامتی نژاد (۱۳۹۵) (۱۴) و مالکی زاده و قلتاش (۱۳۹۵) (۱۵) دریافتند دوره‌های آموزش شهروندی بر رفتار شهروندی تأثیرگذار بوده است. اومبرسون و مونترز (۲۰۱۰) (۱۶) و دوبینز و همکاران (۲۰۱۰) (۱۷) و پکداگان (۲۰۱۶) (۱۸) نشان دادند که آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب تغییر رفتار در این زمینه شده است. مأماری (۲۰۱۳) (۱۹) نشان داد آموزش شهروندی

1- citizenship education

2- Allan

3- Umberson and Montez

4- Dobbins et al

5- Maamar

وظایف جدید در شهرداری باهدف بسترسازی مطلوب برای توسعه پایدار شهری، ضرورت نیاز به آموزش‌های شهروندی را ایجاد می‌کند. در واقع هدف اصلی آموزش شهروندی، تفهیم عمیق معنای شهروندی و تقویت مشارکت شهروندان برای کمک به نقش‌های جدید شهرداری‌هاست. (۲۶). بنابراین این پژوهش به دنبال آن است که تأثیر آموزش‌های شهروندی را بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های زیست‌محیطی کارکنان بسنجد که در نهایت دستاوردهای این پژوهش می‌تواند موجب افزایش مهارت مسئولیت‌پذیری و مهارت زیست‌محیطی و به‌روزرسانی دانش زیست‌محیطی کارکنان شهرداری و انتقال آموخته‌های آنان به عنوان عضوی از نهاد خدمت‌گزار که بسیاری از خدمات را به شهروندان ارائه می‌دهد و نهادینه شدن این آموخته‌ها در شهروندان شود که در نهایت موجب ایجاد موج مثبتی از مسئولیت‌پذیری زیست‌محیطی و انتقال و انتشار به دیگر شهروندان، خواهد شد.

اهداف این پژوهش عبارتند از:

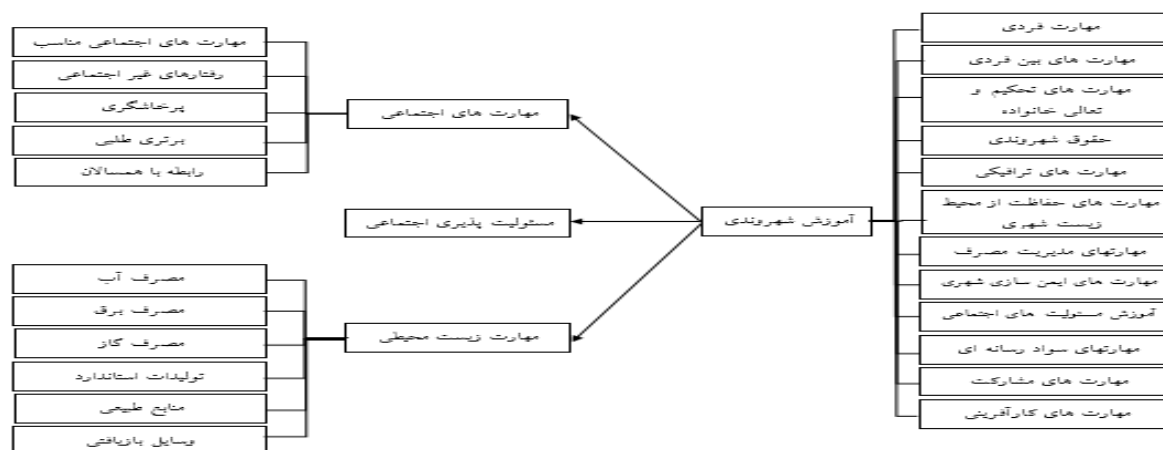
شناسایی میزان تأثیر آموزش شهروندی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارکنان

شناسایی میزان تأثیر آموزش شهروندی بر مهارت‌های اجتماعی کارکنان

شناسایی میزان تأثیر آموزش شهروندی بر مهارت‌های زیست‌محیطی کارکنان

باید در مدرسه و خارج از آن آموزش داده شود همچنین برنامه درسی تربیت شهروندی باید در مراکز تربیت‌معلم تغییر کند. کریمی و همکاران (۱۳۹۴) (۲۰) دریافتند دانش و مهارت زیست‌محیطی دانشجویان با رفتارهای زیست‌محیطی آنان هماهنگ نبود. گبیرت (۲۰۱۴) نشان داد مردم از هزینه‌های پنهانی مدیریت ضعیف زباله آگاه هستند اما بین این نگرش‌ها و رفتار واقعی (بازیافت زباله) گسست وجود داشت (۲۱). ضرورت توجه به مسائل محیط‌زیست در بحث توسعه پایدار به این دلیل است که از یک طرف در سال‌های اخیر، کیفیت محیط‌زیست در نتیجه فعالیت‌های انسانی تقلیل پیدا کرده و از طرف دیگر، مقابله با تخریب محیط‌زیست و کاهش منابع طبیعی تنها با اعمال بلندمدت سیاست‌های زیست‌محیطی تحقق می‌یابد. در آماده‌سازی سیاست‌های زیست‌محیطی، مشارکت و آگاهی نسبت به مسائل زیست‌محیطی بسیار مهم می‌باشد. (۲۲).

آموزش شهروندی یک فرآیند مادام‌العمر است لذا همه افراد در تمام طول زندگی خود نیازمند آموزش‌های متناسب با شهروندی در مراحل گوناگون زندگی هستند که باعث رشد امنیت و عزت‌نفس، اعتماد متقابل، مهارت‌های عاطفی، مهارت‌های یادگیری گروهی، مهارت‌های بین‌فردی و حل مسئله، فهم و پذیرش دیدگاه‌های متفاوت رشد هویت جمعی و بهبود مناسبات شهروندی می‌شوند (۲۳). این در حالی است که در سال‌های اخیر لزوم توجه به آموزش‌های شهروندی، مورد غفلت و واقع شده است (۲۳) به طوری که یکی از مشکلات جدی شهرهای ایران، پایین بودن سطح آشنایی شهروندان با تکالیف شهروندی است. از سوی دیگر آموزش در سازمان‌ها نقش بسیار مهمی در توسعه مهارت‌ها و بهره‌وری کسب‌وکار بازی می‌کند. نیروی انسانی و مسئولیت‌پذیری آن‌ها یکی از ستون‌های اصلی سازمان‌ها تلقی می‌شود (۲۴) و آموزش کارکنان همواره به عنوان وسیله‌ای مطمئن در جهت بهبود کیفیت عملکرد و حل مشکلات مدیریت مدنظر قرار می‌گیرد از این نیرو، بی‌شک آموزش یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین تدابیر و عوامل برای بهبود امور سازمان به شمار می‌رود (۱۱). ایجاد

شکل ۱- مدل تحقیق

Figure 1. Research model

روش تحقیق

روش پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ نوع تحقیق، تجربی - نیمه آزمایشی است که بصورت پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری انجام می گردد. جامعه پژوهش کلیه کارکنان شهرداری بجنورد به تعداد ۸۱۰ نفر می باشد که به روش نمونه گیری تصادفی ساده با شیوه قرعه کشی انتخاب شدند، لازم به ذکر است افرادی به عنوان گروه آزمایش و گواه انتخاب شدند که در پاسخ به سوالات پرسشنامه نمره پایین تر از میانگین کسب نموده بودند. نهایتاً تعداد ۶۰ نفر از کارکنان به عنوان نمونه انتخاب و از این تعداد ۳۰ نفر به عنوان گروه گواه و ۳۰ نفر به عنوان گروه آزمایش انتخاب شدند.

ابزار پژوهش شامل سه پرسشنامه بود:

الف - پرسشنامه مهارت های اجتماعی ماتسون (۱۹۸۳): شامل ۵۶ سؤال بوده و هدف آن سنجش مهارت های اجتماعی از ابعاد مختلف می باشد. (مهارت های اجتماعی مناسب ۱۸ سؤال، رفتارهای غیراجتماعی ۱۱ سؤال، پرخاشگری و رفتارهای تکانشی ۱۲ سؤال، برتری طلبی و اطمینان زیاد به خود داشتن ۶ سؤال، رابطه با همسالان ۹ سؤال) این پرسشنامه بر اساس مقیاس لیکرت (کاملاً مخالف، ۱؛ مخالف، ۲؛ نظری ندارم ۳؛ موافق، ۴؛ کاملاً موافق، ۵)، می باشد ب - پرسشنامه رفتارهای زیست محیطی (امامقلی، ۱۳۹۰). این پرسشنامه بر اساس مقیاس ۵ درجه ای لیکرت می باشد. مصرف گاز ۵ سؤال،

مصرف برق ۴ سؤال، مصرف آب ۵ سؤال، استفاده از تولیدات دارای استاندارد ۴ سؤال، حفاظت از منابع طبیعی ۵ سؤال، استفاده از وسایل بازیافتی ۵ سؤال. ج - پرسشنامه سنجش صفات پنج گانه شخصیتی (NEO) (۱۹۸۵) ۶۰ سؤالی است و برای ارزیابی ۵ عامل اصلی شخصیت (مسئولیت پذیری (باوجدانی)، دلپذیری، تطابق پذیری یا خوشایندی، برون گرایی، روان رنجوری) به کار می رود. در این تحقیق از سوالات مربوط به مسئولیت پذیری (باوجدانی) با شماره های ۵-۱۰-۱۵-۲۰-۲۵-۳۰-۳۵-۴۰-۴۵-۵۰-۵۵-۶۰ استفاده شد که بر اساس مقیاس ۵ درجه ای لیکرت می باشد. روایی سه پرسشنامه از نوع صوری محتوایی می باشد که توسط اساتید و صاحب نظران تأیید گردید سپس از طریق اجرای طرح مقدماتی تعداد ۳۰ سوال بطور تصادفی میان ۳۰ نفر از آزمودنیها توزیع گردید ضریب آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ برای پرسشنامه مهارت اجتماعی ($\alpha = 0/859$)، برای پرسشنامه رفتار زیست محیطی ($\alpha = 0/899$) و برای پرسشنامه سنجش صفات پنج گانه شخصیتی (NEO) مؤلفه مسئولیت پذیری (باوجدانی) ($\alpha = 0/821$) به دست آمد. پس از اجرای پیش آزمون، برای گروه آزمایشی، دوره آموزش شهروندی به مدت ۱۲ جلسه آغاز گردید و هفته ای ۳ جلسه ۱ ساعته آموزش داده شد. جلسات آموزش به شکل کارگاه آموزشی برگزار گردید و کارکنان،

پیش‌بین و ملاک از آماره‌های میانگین، انحراف معیار استفاده شده است. پس از انجام آزمون نرمال بودن داده‌ها از آزمون پارامتریک و آماره‌های استنباطی در جدول (۲) پروتکل جلسات آموزش ارائه شد.

شرکت فعال در این جلسات داشتند و هر مهارت در یک جلسه آموزش داده می‌شود. پس از گذشت یک ماه از پایان دوره آموزشی، گروه مورد اجرای پس‌آزمون قرار گرفتند و آزمون‌های قبلی دوباره اجرا گردید تا با نمرات پیش‌آزمون دو گروه (آزمایشی و گواه) مقایسه گردد. جهت توصیف متغیرهای

جدول ۱- موضوعات آموزشی در هر جلسه

Table 1. Educational topics in each session

جلسه	موضوع آموزشی
جلسه اول	آموزش مهارت فردی
جلسه دوم	مهارت‌های بین فردی
جلسه سوم	مهارت‌های تحکیم و تعالی خانواده
جلسه چهارم	آموزش حقوق شهروندی
جلسه پنجم	مهارت‌های ترافیکی
جلسه ششم	مهارت‌های حفاظت از محیط‌زیست شهری
جلسه هفتم	مهارت‌های مدیریت مصرف شهری
جلسه هشتم	مهارت‌های ایمن‌سازی شهری
جلسه نهم	آموزش مسئولیت‌های اجتماعی
جلسه دهم	مهارت‌های سواد رسانه‌ای
جلسه یازدهم	مهارت‌های مشارکت اجتماعی
جلسه دوازدهم	مهارت‌های کارآفرینی

آزمون تحقیق، بیشتر شدن سطح معناداری از ۰.۰۵ گویای نرمال بودن متغیر وابسته است.

برای تحلیل اطلاعات از آماره‌های استنباطی جهت آزمون فرضیات و تحلیل استنباطی داده‌ها از آزمون تحلیل کوواریانس و آزمون t و از بسته نرم‌افزاری SPSS نسخه ۲۲ و PLS نسخه ۳ استفاده شده است.

یافته‌ها

جهت تعیین نوع آماره سنجش، فرضیات تحقیق با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن و یا عدم نرمال بودن را مشخص می‌کنیم. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از

جدول ۲- آزمون کولوموگروف - اسمیرنف

Table2. Kolomogrov-Smirnov test

متغیر	مؤلفه	کولوموگروف - اسمیرنف	پی-مقدار
مهارت اجتماعی	مهارت اجتماعی	۰/۷۰۹	۰/۶۹۶
	مهارت‌های اجتماعی مناسب	۰/۷۶۳	۰/۶۰۶
	رفتارهای غیراجتماعی	۱/۲۳۵	۰/۰۹۴
	پرخاشگری و رفتارهای تکانشی	۱/۶۸۸	۰/۱۰۷
	برتری‌طلبی، اطمینان زیاد به خود داشتن	۱/۰۳۳	۰/۲۳۶
	رابطه با همسالان	۱/۴۷۸	۰/۱۲۵
زیست‌محیطی	زیست‌محیطی	۰/۸۳۰	۰/۴۹۵
	مصرف گاز	۱/۳۷۱	۰/۰۶۷
	مصرف برق	۱/۳۲۷	۰/۰۵۹
	مصرف آب	۰/۸۷۱	۰/۴۳۴
	استفاده از تولیدات دارای استاندارد زیست‌محیطی	۱/۳۶۵	۰/۰۶۸
	حفاظت از منابع طبیعی	۱/۱۳۱	۰/۱۵۵
	استفاده از وسایل بازیافتی	۰/۹۹۲	۰/۲۷۹
مسئولیت‌پذیری	۱/۰۱۶	۰/۲۵۳	

همچنین به بررسی همگونی واریانس با استفاده از آزمون لون پرداخته شد سطح معناداری در آزمون لون بیشتر از ۰/۰۵ باشد، و می‌توان گفت واریانس گروه‌ها از تجانس برخوردار است.

همانگونه که مشخص است کلیه داده‌ها نرمال هستند چون پی-مقدار آن‌ها بیش از مقدار آلفا که برابر ۰.۰۵ است می‌باشد طبق نمودارهای فراوانی هر یک از متغیرها و فیت کردن نمودار نرمال بر هر یک از آن‌ها نیز نرمال بودن داده‌ها تأیید گردید.

جدول ۳- آمار توصیفی داده‌ها

Table3. Descriptive statistics of data

متغیر	مؤلفه	میانگین	میانگین ثابت	واریانس
مهارت اجتماعی	مهارت اجتماعی	۱۴۷/۹۸	۱۶۸	۲۶۴/۷۵
	مهارت‌های اجتماعی مناسب	۶۶/۹۸	۵۷	۱۲۴/۶۲
	رفتارهای غیراجتماعی	۱۸/۳۳	۳۳	۳۶/۴۹
	پرخاشگری و رفتارهای تکانشی	۲۲/۰۷	۳۳	۵۳/۳۹
	برتری‌طلبی، اطمینان زیاد به خود داشتن	۱۶/۴۳	۱۸	۲۸/۶۶
	رابطه با همسالان	۲۴/۱۵	۲۷	۱۶/۶۲

۲۵۰/۳۷	۸۴	۹۹/۲۸	زیست‌محیطی	زیست‌محیطی
۱۴/۷۵	۱۵	۱۹/۱۶	مصرف گاز	
۶/۶۸	۱۲	۱۶/۲۴	مصرف برق	
۱۷/۶۳	۱۵	۱۷/۴۰	مصرف آب	
۸/۰۱	۱۲	۱۵/۱۵	استفاده از تولیدات دارای استاندارد زیست‌محیطی	
۱۲/۱۶	۱۵	۱۳/۵۳	حفاظت از منابع طبیعی	
۱۴/۶۰	۱۵	۱۶/۰۱	استفاده از وسایل بازیافتی	
۱۸/۷۵	۳۰	۱۹/۲۴	مسئولیت‌پذیری	

مقدار میانگین زیست‌محیطی ۹۹/۲۸ می‌باشد که بالاتر از حد متوسط است. مسئولیت‌پذیری با مقدار ۱۹/۲۴ مقدار پایینی را نشان می‌دهد.

فرضیه اول: آموزش شهروندی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارکنان شهرداری تأثیر معنی‌داری دارد. برای بررسی این فرضیه آزمون تحلیل کوواریانس در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون استفاده می‌شود:

در جدول بالا، ستون اول میانگین داده‌ها را برای هر متغیر نشان داده که در مورد پرسشنامه مسئولیت‌پذیری کمتر از میانگین ثابت می‌باشد یعنی در محدوده موافق قرار دارد، در مورد پرسشنامه مهارت اجتماعی نیز کمتر از مقدار ثابت می‌باشد یعنی در محدوده به‌ندرت قرار گرفته و در مورد پرسشنامه زیست‌محیطی بیشتر از میانگین ثابت قرار دارد و در محدوده اکثر اوقات قرار گرفته است. مقدار میانگین مهارت اجتماعی ۱۴۷/۹۸ می‌باشد که در بین دو عدد ۱۱۲ و ۱۶۸ قرار دارد که مفهوم آن مهارت اجتماعی در حد متوسط می‌باشد.

جدول ۴- نتایج آزمون (کوواریانس) مسئولیت‌پذیری در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه کنترل و آزمایش با

در نظر گرفتن پیش‌آزمون

Table 4. Responsibility test (covariance) of responsibility in two stages of pre-test and post-test in two control and experimental groups, taking into account pre-test

سطح معنی‌داری	F	میانگین مربع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مسئولیت‌پذیری
۰/۰۳۷	۳/۴۹۸	۵۵/۵۵۰	۲	۲۷۸/۴۰۹	مدل اصلاح
۰	۴۴/۶۷۷	۷۰۹/۴۱۹	۱	۳۴۱۸/۵۴۶	رهگیری
۰/۰۴۸	۲/۸۳۱	۴۴/۹۴۹	۱	۲۶۳/۷۲۰	پس‌آزمون
۰/۰۴۶	۴/۱۶۶	۶۶/۱۵۰	۱	۱۷/۹۴۲	گروه
		۱۵/۸۷۹	۵۷	۵۷۰۰/۵۷۴	خطا
			۶۰	۱۶۸۵۶۱	مجموع
			۵۹	۵۹۷۸/۹۸۳	مجموع اصلاح

a. R Squared = .109 (Adjusted R Squared = .078)

فرضیه دوم: آموزش شهروندی بر مهارت‌های اجتماعی کارکنان شهرداری تأثیر معنی‌داری دارد.

بر اساس نتایج جدول ۴، مقدار F تأثیر متغیر همپراش را نشان می‌دهد (۴/۱۶۶). این مقدار F معنادار است چون احتمال آن (۰/۰۴۶) از سطح معنادار ۰/۰۵ کوچک‌تر است. نشانگر این است که آموزش به گروه آزمایش بر مسئولیت‌پذیری مؤثر بوده است.

جدول ۵- نتایج آزمون (کوواریانس) مهارت اجتماعی در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه کنترل و آزمایش با در نظر گرفتن پیش‌آزمون

Table5. Results of social skills test (covariance) in two stages of pre-test and post-test in two groups of control and experiment with pre-test

سطح معنی‌داری	F	میانگین مربع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مسئولیت‌پذیری
۰/۲۴۱	۱/۴۵۹	۴۷۱/۶۷	۲	۹۴۳/۳۴	مدل اصلاح
۰	۲۱/۹۱۸	۷۰۸۷/۴۰	۱	۷۰۸۷/۴۰	رهگیری
۰/۰۴۳	۲/۹۱۷	۹۴۳/۳۴	۱	۹۴۳/۳۴	پس‌آزمون
۰/۰۰۹	۰/۰۰۶	۱/۹۰۵	۱	۱/۹۰۵	گروه
		۳۲۳/۳۵	۵۷	۱۸۴۳۱/۳۹	خطا
			۶۰	۱۳۹۵۲۹۸	مجموع
			۵۹	۱۹۳۷۴/۷۳	مجموع اصلاح

a. R Squared =.049 (Adjusted R Squared =.015)

فرضیه سوم: آموزش شهروندی بر مهارت‌های زیست‌محیطی کارکنان شهرداری تأثیر معنی‌داری دارد.

بر اساس نتایج جدول ۵ مقدار F تأثیر متغیر همپراش را نشان می‌دهد (۲/۹۱۷). این مقدار F معنادار است چون احتمال آن (۰/۰۴۳) از سطح معنادار ۰/۰۵ کوچک‌تر است. نشانگر این است که آموزش به گروه آزمایش مؤثر در مهارت‌های اجتماعی است.

جدول ۶- نتایج آزمون (کوواریانس) در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون در دو گروه کنترل و آزمایش با در نظر گرفتن پیش‌آزمون

Table6. Test results (covariance) in two stages of pre-test and post-test in two control and experimental groups, taking into account pre-test

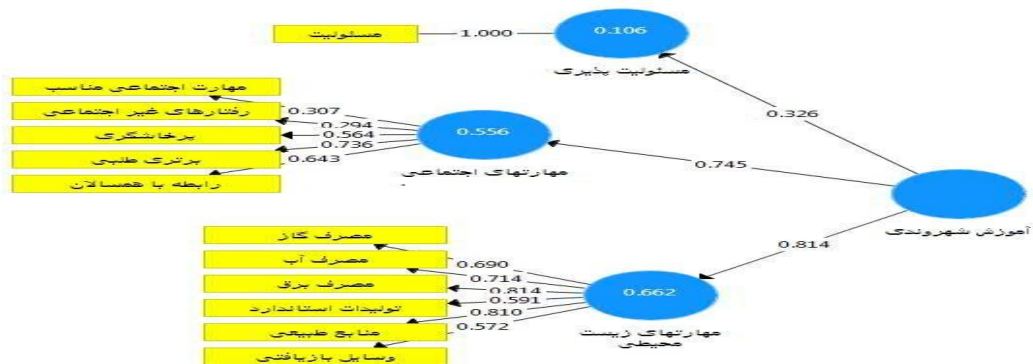
سطح معنی‌داری	F	میانگین مربع	درجه آزادی	مجموع مربعات	مسئولیت‌پذیری
۰	۱۰۴/۵۰	۶۱۲۱/۶۴	۲	۱۲۲۴۳/۲۸	مدل اصلاح
۰/۰۰۳	۹/۶۵۹	۵۶۵/۷۷	۱	۵۶۵/۷	رهگیری
۰	۲۰۵/۲۴۹	۱۲۰۲۲/۸۷	۱	۱۲۰۲۲/۸۷	پس‌آزمون

گروه	۲۵۲۲/۱۴	۱	۲۵۲۲/۱۴۹	۴۳/۰۵۷	۰
خطا	۳۳۳۸/۸۹	۵۷	۵۸/۵۷		
مجموع	۵۶۴۱۳۵	۶۰			
مجموع اصلاح	۱۵۵۸۲/۱۸	۵۹			

a. R Squared = .786 (Adjusted R Squared = .778)

این است که آموزش به گروه آزمایش مؤثر در مهارت‌های زیست‌محیطی است. برای به دست آوردن میزان تأثیر هر عامل در آموزش شهروندی از تحلیل عاملی استفاده شد.

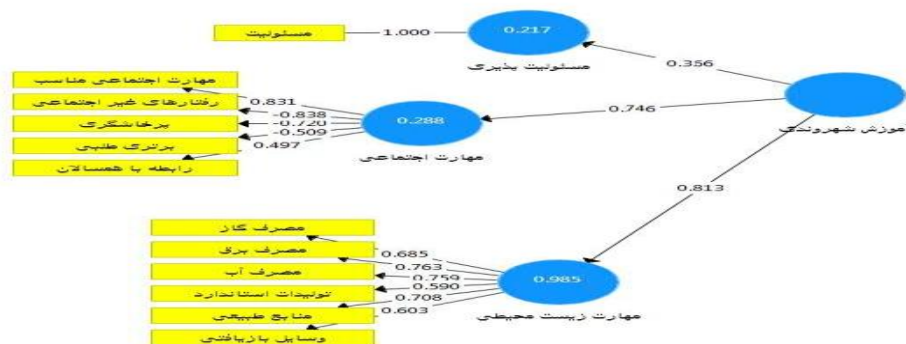
بر اساس نتایج جدول ۶ مقدار F تأثیر متغیر همپراش را نشان می‌دهد (۲۰۵/۲۴۹). این مقدار F معنادار است چون احتمال آن (۰/۰۰۰) از سطح معنادار ۰/۰۵ کوچک‌تر است و نشانگر

شکل ۲- مرحله پیش‌آزمون گروه کنترل

Figure 2 . Pre-test stage of the control group

میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۳۲ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۷۴ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۸۱ درصد به‌دست آمده است.

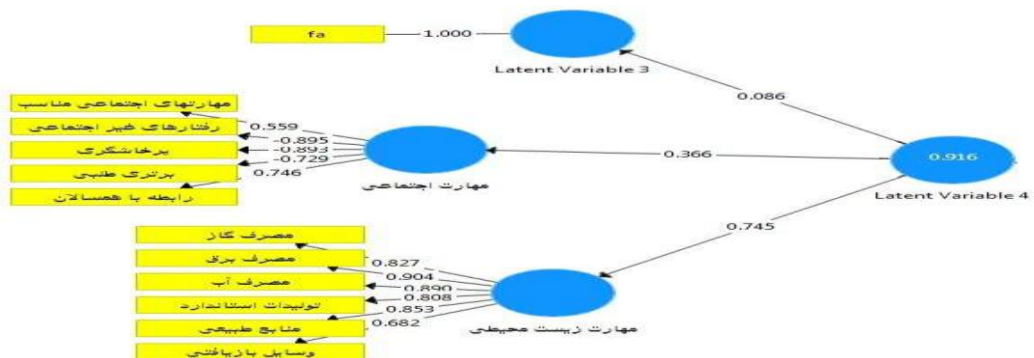

شکل ۳- مرحله پس‌آزمون گروه کنترل

Figure 3. Post-test stage of the control group

با مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه کنترل متوجه می‌شویم تغییر خاصی در داده‌ها به وجود نیامده است.

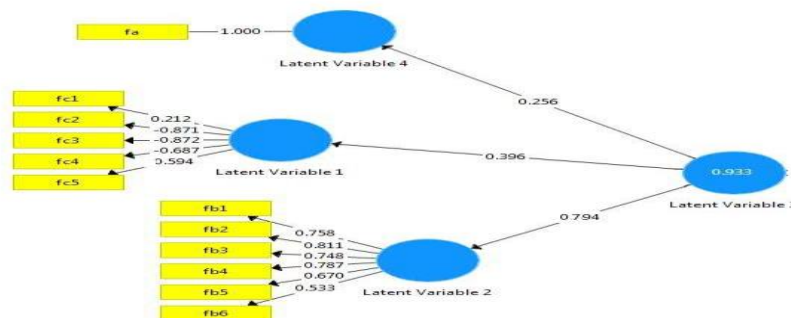
میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۳۵ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۷۴ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۸۱ درصد به‌دست‌آمده است.

شکل ۴- مرحله پیش‌آزمون گروه آزمایش

Figure 4. Pre-test stage of the experimental group

میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۸ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۳۶ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۷۴ درصد به‌دست‌آمده است.

شکل ۵- مرحله پس‌آزمون گروه آزمایش

Figure 5. Post-test stage of the experimental group

عاملی برای به دست آوردن میزان تأثیر هر عامل در آموزش شهروندی در مرحله پیش‌آزمون گروه کنترل نشان داد، میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۳۲ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۷۴ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۸۱ درصد بوده است. نتایج تحلیل عاملی برای به دست آوردن میزان تأثیر هر عامل در آموزش شهروندی در مرحله پس‌آزمون گروه کنترل نشان داد میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۳۵ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۷۴ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۸۱ درصد بوده است. با مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه کنترل متوجه

میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۲۵ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۳۹ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۷۹ درصد به‌دست‌آمده است. با مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه آزمایش به تغییر هر بار عاملی پی می‌بریم. هر سه متغیر در حالت پس‌آزمون بار عاملی بیشتری داشته‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از آزمون، سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ گویای نرمال بودن متغیر وابسته است. نتایج تحلیل

منافع افراد در میان باشد، این اطلاعات و آموزش‌ها می‌تواند کم‌اثر باشد باید در نظر داشت هدف از آموزش محیط‌زیست تنها داشتن اطلاعات درباره آن نیست، بلکه به دست آوردن نگرش و رفتارهایی برای پیشرفت و حفاظت از محیط‌زیست و شیوه‌های حل مشکلات آن است (۲۴) لذا باید آموزش‌های شهروندی برنامه‌ریزی‌شده‌ای را برای تمام اقشار جامعه به‌طور وسیع در نظر گرفت که همه‌ی ابعاد دانشی، مهارتی و نگرشی آنان را تحت تأثیر قرار دهد. آموزش شهروندی باید به تربیت شهروندانی همت‌گمارد که ضمن احساس دل‌بستگی به میهن و سرزمین خود و رعایت قانون در همه زمینه‌های زندگی این قابلیت نیز در آنان به وجود آورد که در صورت اقتدارطلبی‌های ناموجه از سوی دولت، از طریق تشکل‌های مدنی که در آن عضویت دارند به نقد و ارزیابی عملکرد دولت بپردازند. (۲۵) از طرفی نقص مهارت‌های اجتماعی می‌تواند منجر به مشکلات رفتاری، عزت‌نفس پایین، انزوا و افسردگی، بزهکاری، عدم رضایت همسران، مشکلات عاطفی، پرخاشگری، خودپنداره ضعیف شود (۶) آموزش مهارت‌های اجتماعی یک رویکرد کل‌نگر برای توانمند کردن افراد جهت شناخت خویش، دیگران و محیط است. یادگیری مهارت‌ها تنها یادگیری محض نیست بلکه نگرش‌ها و ارزش‌ها را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. افراد علاوه بر اینکه یاد می‌گیرند مهارت‌های اجتماعی را در موقعیت‌های واقعی به کار ببرند، حقایقی را نیز در برابر موقعیت‌های مختلف می‌آموزند. این آموزش‌ها موجب انطباق یافتن افراد با شرایط تغییر زندگی مانند شهری شدن، تغییر ساختار خانوادگی و تکامل طبیعی فرهنگ‌ها گردیده و به آنان کمک می‌کند تا با شیوه‌هایی که مورد قبول خانواده و جامعه است با موقعیت‌های روزمره مواجه شوند. محیط با کیفیت پایین می‌تواند بر زندگی افراد تأثیر منفی بگذارد و چنانچه آموزش‌های شهروندی با رشد و توسعه روزافزون جمعیت شهری همسو نباشد و روحیه مسئولیت‌پذیری اجتماعی شهروندان نسبت به محیط‌زیست تقویت نشود شاهد افزایش آلودگی‌های زیست‌محیطی بیشتری در سال‌های آینده خواهیم بود. لذا مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند نقش مهمی در رفع

می‌شویم در متغیرمسئولیت‌پذیری، تغییر مورد انتظار به وجود نیامده است. نتایج تحلیل عاملی برای به دست آوردن میزان تأثیر هر عامل در آموزش شهروندی در مرحله پیش‌آزمون گروه آزمایش نشان داد میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۸ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۳۶ درصد و مهارت‌های زیست محیطی ۷۴ درصد بوده است. نتایج تحلیل عاملی برای به دست آوردن میزان تأثیر هر عامل در آموزش شهروندی در مرحله پس‌آزمون گروه آزمایش نشان داد میزان تأثیر مسئولیت‌پذیری ۲۵ درصد، مهارت‌های اجتماعی ۳۹ درصد و مهارت‌های زیست‌محیطی ۷۹ درصد به دست آمده است. با مقایسه پیش‌آزمون و پس‌آزمون در گروه آزمایش به تغییر هر بار عاملی پی می‌بریم. هر سه متغیر در حالت پس‌آزمون بار عاملی بیشتری داشته‌اند. با توجه به نتایج تحلیل عاملی در مرحله پس‌آزمون بر روی گروه آزمایش، آموزش شهروندی بیشترین تأثیر را بر روی مسئولیت‌پذیری داشته است. بنابراین هرچه آموزش شهروندی افزایش یابد مسئولیت‌پذیری کارکنان نسبت به دو مؤلفه (مهارت‌های اجتماعی و زیست‌محیطی) بیشتر تحت تأثیر قرار می‌گیرد و ارتقا می‌یابد. یافته‌های پژوهش حاضر با تحقیقات همراستا می‌باشد. نجار نه‌آوندی و همکاران (۱۳۹۴)، زمانی مقدم و سعیدی (۱۳۹۲) و مؤمنی (۱۳۹۴) (۱۲،۱۰،۱۱) دریافتند آموزش محیط‌زیست در دانش، نگرش و مهارت زیست‌محیطی روستاییان تأثیرگذار بوده است. نیازی و جعفرپور (۱۳۹۴) و کرامتی نژاد (۱۳۹۵) و مالکی زاده و قلتاش (۱۳۹۵) دریافتند دوره‌های آموزش شهروندی بر رفتار شهروندی تأثیرگذار بوده است (۱۳،۱۴،۱۵). اومبرسون و مونتز (۲۰۱۰) و دوبینز و همکاران (۲۰۱۰) و پکداگان (۲۰۱۶) نشان دادند که آموزش مهارت‌های اجتماعی سبب تغییر رفتار در این زمینه شده است (۱۶،۱۷،۱۸). مأماری (۲۰۱۳) نشان داد آموزش شهروندی باید در مدرسه و خارج از آن آموزش داده شود همچنین برنامه درسی تربیت شهروندی باید در مراکز تربیت‌معلم تغییر کند. کریمی و همکاران (۱۳۹۴) و گیبیرت (۲۰۱۴) دریافتند دانش و مهارت زیست محیطی مردم با رفتارهای زیست‌محیطی آنان هماهنگ نبود (۱۹ و ۲۰). این امر نشان می‌دهد که زمانی که

6. Isawi, Oyeyinka David; Oyundoyin, John Olusegun. (2016). Home and School Environments as a Definition of Learners with Intellectual Disabilities in Lagos State. *Journal of Education and Practice*, v7 n20 p75-80.
7. Rabiee Mandjin, M. & Gholami, M. (2016). Investigating the Impact of Social Responsibility on Organizational Commitment (Sample Province Governorate Qom). *Quarterly Journal of Educational Management Research*, seventh year, number three, series (26): 97-69. (In Persian)
8. Amir Moghaddam, A. Beikzade, c., Asadi shirin, g. (2013). Identify and prioritize the factors affecting accountability. *International Management Conference, Challenges and Solutions*, Shiraz. (In Persian)
9. Panwar R. Han X. Hansen E. (2010). "A demographic examination of societal views on corporate social responsibility in the US forest products industry", *Forest Policy and Economics*; 12 (2): 121-28.
10. Najjar Nahavandi, M. & waterfall, m. (1394). Measuring the Effect of Citizenship Education on the Empowerment of Women Case Study of District 6 of Tehran Municipality. *Woman in Development and Politics*, Volume 13, Issue 1, pp. 149-131. (In Persian)
11. Zamani Moghadam, A. & saidi m (2015). The Effect of Environmental Education on Promoting Knowledge, Attitude and Skills of Primary School Teachers in District 12 of Education in Tehran. *Journal of Environmental Education and Sustainable*

مشکلات فوق داشته باشد. بر این اساس نهادینه کردن آموزش‌های شهروندی منجر به یگانگی و همبستگی اجتماعی شده و موجب تقویت احساس برادری، همنوعی، تعهد و مسئولیت‌پذیری می‌شود. نقش این آموزه‌ها در جامعه باعث نظارت اجتماعی بالا در بین شهروندان خواهد شد.

Reference

1. Ahmadian, d. & Haghghatian, m. (2016). Sociological Analysis of the Role of Cultural Factors on Urban Environmental Behaviors (Case Study of Citizens of Kermanshah City). *Quarterly Journal of Urban Sociological Studies*, Sixth Year, No. 18, pp. 76-51. (In Persian)
2. SoleimanPouromran, M., Mohammadzadeh, Sh (2018). *Citizenship Education: Towards Accountability in Sustainable Development*. Sari: Jahad-e-Sharif Publishing House. (In Persian)
3. Javid, M. Ja., Ebrahimi, M. (2013). *Citizenship Critters in the Constitution of the Islamic Republic of Iran. A General Law on Public Law*. No. 2. (In Persian)
4. SoleimanPouromran, M., Yarmohamedian, M. Kashtiaray, n. (2015). Elaboration of a curriculum model between the levels of environmental education education in Iran's secondary education system. *Research in Curriculum Development*, 12th Year, Volume 2, Number 20 (47): 42-28. (In Persian)
5. Miri, M. & Shamshiri, b. (2015). *Anthropology of Islamic mysticism and its implications in the education of citizenship*. *New Educational Ideas*, 11th Edition, No. 3, pp. 171-149. (In Persian)

- of Knowledge and Technology Development Centers in Iran. (In Persian)
16. Umberson D, Montez JK (2010). Social Relationship and Health A Flash Point for Health Policy. *Journal of Health and Social Behavior* (2010) vol. 51, no. 1, sup 554-560.
  17. Dobbin N, Higgins K, Pierce T, Tandy R, Tingah M (2010). An Analysis of Social Skills Training Provided in Teacher Education and Training Programs for General and Special Educators. *Remedial and special education*. 2010 Vol. 31, no. 5, 308-367. Pekdogan, Serpil. (2016). Investigation of the Effects of a Story-Based Social Skills Training Program on Social Skill Development of 5-6 Year-Old Children. *Education and Science* v41 n183 p305-318.
  18. Maamari, S.A. (2013). The education of the future citizen. Kuwait: Carnegie Karimi, M. Jafari Nia, Gh. Masoumi jahatlou, M. And Shafie Nasab, A. (1394). Studying the knowledge, attitude and environmental skills of technical and engineering students. First International Conference and 4th National Conference on Engineering Education (with the focus on new learning technologies), Shiraz, Shiraz University.

Gebert, A. (2014). Recycling in Dubrovnik: Discrepancies between attitudes, knowledge and behavior, *RIThink*, vol.4: 25-29.
  19. Salehi, p. & piknik, z. (1392). Environment in Higher Education: Assessment of Environmental Knowledge among Students of Mazandaran State Universities. *Two Quarterly Journal of Educational Development*, Volume 1, Issue 3, Pages 19-30. (In Persian)
  12. Momeni, M. (2014). Investigating the Impact of Environmental Education on the Knowledge, Attitudes and Environmental Skills of Health Care Providers Case Study: Khansar County. The Second International Conference on Sustainable Development, Solutions and Challenges Focusing on Agriculture, Natural Resources, Environment and Tourism, Tabriz, The Permanent Secretariat of the International Conference on Sustainable Development, Solutions and Challenges. (In Persian)
  13. Niazi, M. & Jafarpour, M. (2015). The relationship between citizenship education and the degree of adherence to the studied citizenship culture: Tehran citizens in 2014. *Quarterly Journal of Pajhwand*, Vol. 2, No. 2, p. 18-1. (In Persian)
  14. Karamati Nejad, h. (2015). The Effectiveness of Citizenship Education Courses on Household Housewife Behavior in Household Waste Management (Case Study: Housewives of Tehran District 18). *International Conference on Women and Town Life*, Tehran, Tehran Municipality. (In Persian)
  15. Maleki Zadeh, F. & gholtash, ah. (2015). The Effectiveness of Citizenship Skills Training on the Accountability of First Level Students in District 4 of Shiraz. *National Conference on Knowledge and Technology of Psychology, Educational Sciences and Comprehensive Psychology of Iran*, Tehran, Institute for the Development

- (2013). Factors Affecting Learners' Satisfaction with Citizenship Education in Tehran Neighborhoods. Quarterly Journal of Urban Management Studies, Vol. 4, No. 14, pp. 38-27. (In Persian)
24. Tayci F, Uysal F (2012). A Study for Determining the Elementary School Students' Environmental Knowledge and Environmental Attitude Level. Procedia-Social and Behavioral Sciences. 46:5718-22.
25. Zanjani h & Farahi, M. (2011). The Role of Islamic Republic Television Teaching Advertisements in the Development and Extension of Citizenship Education (Case Study of Tehran 2 and 18 Regions). Journal of Research in Sociological Studies of Iran, Year 1, No. 3, pp. 59-41. (In Persian)
- Planning Studies, Second Year, No. 4, pp. 220-201. (In Persian)
20. Shahmohammadi, AS. & Hashemipour, S. (2014). Investigating the Role of Educational Programs and Television Network TV Series in Citizenship Skills Training. Media Studies, Tenth, No. 29, pp. 98-89. (In Persian)
21. Yavari, z. Arrival ship, n. Ahmadi, gh (213). Developing curriculum goals at secondary level with an emphasis on citizenship education. Journal of Research in New Approaches in Educational Management of Islamic Azad University, Marvdasht Unit, Year 4, No. 1, pp. 166-147. (In Persian)
22. Kouhi, k.(2015). Investigating the Effect of Organizational Health on Social Responsibility (Case Study: Tabriz University staff). Quarterly Journal of Social Development, Volume 10, No. 4, pp. 58-33. (In Persian)
23. Mohammad Khani, K. Mohammad davoudi, A. & Sadat Hosseini, S.